

פיתוח מודל להגברת התודעה היהודית באמצעות תוכנית אולפן

הודיה הופמן ואבי לוי

הנחת היסוד של התוכנית, המיועדת למורי עברית במסגרות חינוכיות משלימות בארצות הברית, היא שהשפה העברית היא חלק חיוני ובלתי נפרד מן הזהות היהודית ומן התרבות שלנו. בלימוד אנחנו מתמקדים בעברית המדוברת דווקא, משום שידעית העברית המדוברת היא 'עקב אכילס' אצל יהודי ארצות הברית. בהוראת העברית המדוברת אנחנו גם מעבירים מסר שהעברית היא שפה דינמית ומתפתחת ואיננה שפת דת ותנ"ך בלבד.

הקדמה: שותפות בין קהילות יהודיות בארץ ובארה"ב

מיום כינונה ראתה עצמה מדינת ישראל כמדינת העם היהודי ונטלה על עצמה את האחריות לקיומו הפיזי, לרווחתו ולעיצוב דמותו הרוחנית וההיסטורית. קשר ייחודי זה בין המדינה לכלל העם היהודי בתפוצות בא לידי ביטוי בדרכים שונות וכן במאמץ הרב המושקע בהקצאת משאבי אנוש ומשאבים כלכליים לשימור הקשר והחיבור בין אחינו בתפוצות לבינינו – הישראלים. המטרה: ליצור תחושה של סולידריות, שותפות, שייכות ומחויבות של היהודים בעולם אלו לאלו.

בארץ יש 41 קהילות (ערים, יישובים) המקיימות קשרים עם כ-550 קהילות יהודיות ברחבי העולם. קשרים אלו בין הקהילות מתקיימים במסגרת 'שותפות 2000'. קהילת פילדלפיה שבמדינת פנסילוניה, ארה"ב, היא השותפה של העיר נתיבות והמועצה האזורית שדות-נגב (להלן 'אזור השותפות'); המכללה האקדמית לחינוך 'חמדת הדרום', השוכנת בשטח המוניציפלי של המועצה, מהווה חלק אינטגרלי, מרכזי ופעיל בשותפות. המכללה חרתה על דגלה את שיתוף הפעולה עם הקהילה המקומית שבאזור וכן עם אחינו בתפוצות. הדבר בא לידי ביטוי בפרויקטים הקהילתיים השונים שהמכללה מפעילה. בין השאר היא פיתחה מודל ייחודי להגברת התודעה היהודית ולחיזוק הקשר עם יהודים בפילדלפיה, על בסיס קונצפציה של יצירת שותפות אמיתית בינינו לבינם – באמצעות תוכנית אולפן מיוחדת ללימוד עברית.

הוראת השפה העברית המדוברת ומשמעותה לתפוצות

קיימות שתי אסכולות בהוראת העברית כשפה שנייה:

1. שיטת התרגום – לימוד עברית תוך שימוש בשפת האם, משמע: קריאה בעברית ותרגום לאנגלית. זו הגישה ללימוד השפה עברית המצויה כיום ברוב המסגרות ללימוד עברית בארצות הברית;
2. לימוד עברית בעברית בעזרת טכניקות שונות ותוך שימוש מינימלי בשפה האנגלית. גישה זו מאפשרת ללומד להקשיב לשפה, ובטווח היותר רחוק לחשוב בעברית מבלי היעזר בתרגום לצורך דיבור והבנה.

הודיה הופמן היא רכזת אולפן הקיץ ומורה באולפן. בהכשרתה היא פסיכולוגית ארגונית, משמשת מרצה במכללה והיא דוקטורנטית לחינוך באוניברסיטת 'בר אילן'. הקורסים שפיתחה: 'טכניקות להוראת עברית בעברית' ו'הוראת חגי ישראל', מבוססים על ניסיונה ארוך השנים בהוראת העברית בארה"ב. ד"ר אבי לוי הוא ראש המכללה האקדמית לחינוך 'חמדת הדרום'.

הנחת היסוד של התוכנית היא שהשפה העברית היא חלק חיוני ובלתי נפרד מהזהות היהודית ומהתרבות שלנו. שלא ניתן ללמוד, ואין צריך לומר להבין, את התרבות הצרפתית, למשל, ללא למידת השפה הצרפתית ורכישתה – מוסכם ומובן בעיני רבים, אך לא כך לגבי השפה העברית הנתפסת לעיתים בתפוצות כמושנת ולא רלוונטית. וכך אנו עומדים בפני המציאות שידיעת העברית המדוברת בארה"ב לוקה מאוד בחסר, כפי שמעיד שיף (1999: 83): 'הלשון כשפה חיה [בארה"ב] הולכת ונעלמת מבתי הספר היומיים, ואינה קיימת בכלל בבתי הספר המשלימים'.

מכאן גם נגזר הרציונל של התוכנית שלנו: התמקדות בלימוד העברית המדוברת דווקא. הקריאה בשפה העברית מפותחת באופן יחסי בקרב יהודי ארה"ב בגלל השימוש בה בבית הכנסת, למרות שברוב המקרים אין המתפללים מבינים מה שהם קוראים. הכתיבה בשפה העברית כמעט אינה עניין שימושי או מעשי עבורם. לעומת זאת, העברית כשפה מדוברת היא 'עקב האכילס' אצל יהודי ארה"ב, בין היתר בגין חוסר משאבי אנוש להוראת העברית המדוברת. לצורך זה יש לתת מענה. בנוסף, בהוראת העברית המדוברת אנו מעבירים מסר חשוב והוא שהשפה העברית חיה, נושמת, דינמית ומתפתחת באופן מתמיד ואיננה שפה מיושנת של דת ותנ"ך (בלבד), כי אם שפה שחולמים ואוהבים בה ויש לה גם מילות סלנג, קרי שפה מודרנית על כל המשתמע מכך.

בעזרת לימוד השפה העברית בכלל, והשפה המדוברת בפרט, אנו שואפים להתחבר לאחינו בתפוצות, בעוד הם מתחברים בדרך זו אל הזהות והתרבות היהודית ולמדינת ישראל. ההנחה היא שהקשר עימם נבחן, בין היתר, ביכולתנו לתקשר איש עם רעהו בשפה העברית דווקא. מטרת-העל של התוכנית היא אפוא חיזוק הקשר וההזדהות שלהם עם התרבות הישראלית, המדינה והעם בישראל. המטרות האופרטיביות: שיפור העברית המדוברת, יצירת קשר וגשר חי בינינו לבין יהודים בפילדלפיה וחיזוק הקשר עם המרכז החינוכי היהודי בעיר זו.

המודל שפותח: הכנה, מיון ומבנה הלימודים

לפני ארבע שנים פיתחה המכללה שלנו תוכנית ייחודית ללימוד עברית במסגרת אולפן למורים ולמורות מפילדלפיה. עד כה השתתפו בתוכנית ארבעה מחוזרים, ולמדו בהם בסך הכול 34 מורים. האולפן מתקיים במסגרת 'שותפות 2000' בין קהילת פילדלפיה לקהילות נתיבות ושדות-נגב (עזתה).

המכללה מקיימת קשר הדוק עם המרכז החינוכי-היהודי בפילדלפיה הנקרא ACAJE. אדם מטעם ACAJE ורכזת האולפן במכללה עובדים יחד במשך כל השנה על בניית התוכנית. קשר זה משקף שותפות אמיתית שבה שני מרכזים חינוכיים, המכללה ו-ACAJE, בונים יחד את התוכנית לשם השגת מטרה חינוכית משותפת. התקשורת השוטפת מתקיימת בעיקר באמצעות הדואר האלקטרוני. באופן כללי ניתן לומר שבפילדלפיה אחראים על השיווק, הגיוס, המיון והכנת הקבוצה, ומכללת 'חמדת הדרום' מפעילה את התוכנית כאן בארץ, תוך תיאום שוטף ומתמיד עם הקהילה, כשלנגד עינינו צרכיה של הקהילה.

מתחילת שנה הלימודית עמל המרכז החינוכי-יהודי בפילדלפיה על שיווק התוכנית ועל גיוס מועמדים מתאימים. המיון הוא מקצועי ואישי וכולל בחינה בשפה העברית וראיון בעל-פה בעברית, וכן ראיון אישי בשפה האנגלית. לאחר בחירת המועמדים מתקיימות מספר

פגישות המיועדות ליצירת היכרות בין המשתתפים, גיבושם כקבוצה והכנתם לקראת הלימודים בארץ. הלימודים מתקיימים במכללת 'חמדת הדרום', בדרך כלל בחודשי הקיץ. התוכנית כוללת מערך לימודים אינטנסיבי, טיולים, סיורים ופעילויות חברתיות שונות, כפי שיפורט בהמשך, ונמשכים שלושה שבועות.

הקורס נבנה במיוחד בשביל מורים ומורות ולא בשביל גברים או נשים המעוניינים להעשיר באופן כללי את השפה העברית שלהם. לכן כל המשתתפים בקורס הם מורים בפועל או מתכשרים להוראה. הוא מיועד במיוחד למורים המלמדים בבתי ספר משלימים, כלומר מורים המלמדים ילדים הלומדים במשך היום בבית ספר כללי (לא יהודי), אך באים לשלוש עד שש שעות בשבוע ללמוד עברית ויהדות בבית הספר היהודי – 'בית הספר המשלים'. ברצוננו להדגיש שהקורס מיועד לא רק למורים המלמדים בבתי ספר אלו עברית כשפה, אלא גם למורים המלמדים כל מקצוע כגון מדינת ישראל, היסטוריה, תפילה, חגים וכיוצא בזה. ההנחה היא שכל מורה המלמד בבית ספר יהודי צריך לדעת לדבר עברית; ועל מורה כזה להיות מסוגל לנהל את שיעורו בעברית, ללא קשר למקצוע הנלמד בגוף השיעור.

תוכנית הלימודים

א. תחומי הלימוד

1. *עברית מדוברת*: לימוד העברית המדוברת סביב נושא מוגדר ובגישת 'עברית בעברית', תוך שימוש מזערי ביותר בתרגום לאנגלית. התחום הזה נלמד במשך שעות הבוקר ומלמדות אותו מורות מאולפנים ללימוד עברית, שהכשרתן היא הוראת העברית כשפה שנייה. המשתתפים מחולקים לקבוצות על-פי רמת הידע בעברית המדוברת. בשאר התחומים כל הקבוצה לומדת יחד.
2. *טכניקות להוראת עברית בעברית*: לימוד טכניקות ושיטות בהוראת עברית בעברית וניהול השיעור בעברית.
3. *חגי ישראל*: הוראת חגי ישראל ומעגל השנה היהודית בשפה העברית. כידוע, הוראת חגי ישראל תופסת מקום מרכזי בתוכנית הלימודים בבתי הספר המשלימים, אך נעשית באופן טבעי בשפה האנגלית. כאן אנו מבקשים להעשיר את תוכנית הלימודים הקיימת על ידי שילוב של מילות מפתח, טקסט קצר ושיר הרלוונטיים לכל חג בשפה העברית.
4. *שירים ישראלים*: לימוד שירים ישראלים נבחרים. לימוד שירים פותח צוהר נוסף לשפה, לתרבות וללמידה חווייתית.
5. *מיומנויות ניהול כיתה*: תחום זה 'נולד' כמענה לצורכי השטח. נוכחנו שרבים מהמורים המלמדים בבתי ספר אלו אינם מורים בהכשרתם כי אם סטודנטים או אנשים המלמדים מתוך אידיאל או לצורך השלמת הכנסה, והכשרתם העיקרית היא למקצוע אחר לגמרי. כך נוצרה מציאות של מורים שאולי יודעים את השפה, אך לקויים מאוד בצד הדידקטי ובמיומנויות בסיסיות של ניהול כיתה. התחום נלמד בשפה האנגלית ולא על בסיס יומי.

ב. טיולים וסיורים

התוכנית כוללת שלושה טיולים יומיים ושלושה סיורים קצרים. מטרת הטיולים היא הכרות וחיזוק הקשר עם הארץ ואהבת הארץ. הטיולים: יום בתל-אביב יפו: טיול בעקבות הציונות; מרתון בירושלים: יום וליל בירושלים – ביקור במקומות העתיקים והמודרניים; ויום בנגב: אזור הנגב ועלייה למצדה.

מטרת הסיורים היא הכרות עם אזור השותפות נתיבות ושדות נגב, והכרת שלושה סגנונות שונים של התיישבות: עיר, מושב וקיבוץ. הסיורים מתקיימים בקיבוץ סעד, במושבים החקלאיים של המועצה שדות-נגב ובעיר נתיבות.

ג. פעילויות חברתיות

הפעילויות החברתיות כוללות, בין היתר, הרצאה מקצועית בנושא 'הסכסוך הערבי-ישראלי', ערב סיכום על חוף הים ומסיבת סיום.

אירוח במשפחות ישראליות

אירוח 'פעיל' במשפחות ישראליות הוא לב ליבה של תוכנית האולפן. רוב מסגרות הלימוד הקיימות כיום מבקשות לחזק את הקשר עם התפוצות בעיקר על ידי ביקורים תיירותיים או מפגשים קצרים וחד-פעמיים עם ישראלים. במסגרת האולפן שלנו ובמשך כל שלושת השבועות, המשתתפים מתארחים אצל משפחות ישראליות. כל משתתף מתארח אצל שתי משפחות שונות (אצל כל משפחה במשך עשרה ימים). בבוקר ובצהריים המשתתפים אוכלים בקפיטריה של המכללה ובערב, עם סיום הלימודים, ובשבתות הם מתארחים אצל המשפחות המארחות מנתיבות ומשדות נגב. חשוב לציין שהמשפחות עושות זאת בהתנדבות וללא כל תמורה. על גיוס המשפחות המארחות ושיבוץ המשתתפים במשפחות אחראית רכות 'גשר לקשר' של 'שותפות 2000' באזור נתיבות-שדות נגב.

האירוח במשפחות מאפשר למורים להכיר מקרוב ובאופן אותנטי את הווי החיים הישראלי וליצור קשר אישי, ישיר ו**לאורך זמן** עם הישראלים. במקביל, האירוח המתמשך מאפשר לישראלים ללמוד על ההווי והתרבות היהודית-אמריקאית, וכך נוצרת שותפות שהיא מהותה ויסודה של ההדדיות. בנוסף, האירוח במשפחות מספק למורים אפשרות נוספת ללימוד ותרגול השפה ובעיקר לשמיעתה. יוצא שהמשתתפים שומעים ולומדים עברית עשירים וארבע שעות ביממה, במשך שלושה שבועות.

בצראי (1997), בעבודת המחקר שעשתה בנושא: 'דרכים לשיפור ההוראה באולפני מבוגרים מנקודת מבטו של העולה המתקדם: חקר קבוצה', מצאה שאחת הדרכים היעילות ביותר לשפר את הלמידה של תלמידים באולפן היא טיפוח קשרים עם ישראלים דוברי עברית. המודל הנוכחי, המשלב קשר חינוכי בין קהילה יהודית בתפוצות למכללה אקדמית ואירוח מתמשך של שלושה שבועות אצל ישראלים, מספק הזדמנות ייחודית להכיר את ישראל לא רק דרך ביקור ברחוב דיזינגוף או מפגש חד-פעמי עם ישראלים, כי אם להכירה 'מבפנים' על כל המשתמע מכך. כפי שמסכמים המשתתפים בתוכנית: 'עכשיו יש לנו משפחה בישראל'.

מדברי המשתתפים באולפן

להלן מספר דוגמאות של תגובות המשתתפים עם סיום האולפן:

אולפן 2000

- ✓ יחלום שהתגשם' (רוזאן).
- ✓ ילתלמידים שלי תהיה כעת הזדמנות מסוג אחר להכיר את ישראל, בגלל ההשתתפות שלי בתוכנית הזו' (אריק).
- ✓ יחוויה מונומנטלית בחיים היהודיים שלי' (הווארד).

אולפן 2001

- ✓ יאחת מהחוויות היותר נפלאות ויותר מרגשות בחיי' (דייז).
- ✓ ימשפחות המארחות הכניסו אותנו לבתיהן בלב פתוח וחפץ וחלקו איתנו את חייהם' (סו).
- ✓ יהבעיה היא לא מה ללמד כי אם איך ללמד. למדתי במספר אולפנים בארץ, וזה היה האולפן הטוב ביותר' (עליזה).

אולפן 2002

- ✓ יעכשיו יש לי משפחה בישראל' (פרן).
- ✓ יתוכנית בעלת איכות גבוהה ומאורגנת ביותר. זה בדיוק מה שחיפשתי' (שאול).

אולפן 2003

- ✓ יהיום אני מרגישה מחויבת יותר למדינת ישראל וגאה להיות יהודייה' (יונינה).
- ✓ יבעבר הכרתי את ישראל כתיירת, בעקבות התוכנית גיליתי את החמימות המשפחתית' (דביל).
- ✓ יהיום אני עוזבת את ישראל בתחושה של ערבות הדדית ושייכות ל"כלל ישראל" וכן עם הרבה יותר ביטחון לדבר עברית' (יהודית).

סיכום

השפעותיה של תוכנית האולפן שלנו רחבות – מעבר להקניית ידע, שפה ומיומנויות מקצועיות. הן נוגעות בחוויית הזהות היהודית של המשתתפים ובקשר שלהם למדינת ישראל בכלל ולאזור השותפות בפרט. לפני שהמשתתפים הגיעו לתוכנית הם האמינו שמדינת ישראל היא עוד מקום יפה בכדור הארץ שכדאי לבקר ולראות, אולי מקום קצת יותר משמעותי לגביהם מפריס או לונדון. אחרי ההשתתפות באולפן שבמכללה הם מרגישים שכעת יש להם בישראל כתובת ומשפחה, ובעיקר תופסים את מדינת ישראל כביתם.

ניתן לומר, אם כך, שהתרומה המשמעותית של התוכנית היא הפיכתה של מדינת ישראל מסמל של אדמה ומקום לסמל של אנשים וחיבור אליהם.

מקורות

בצראי, שי' (1997). **דרכים לשיפור ההוראה באולפני מבוגרים, מנקודת מבטו של העולה המתקדם: חקר קבוצה**. תל אביב: אוניברסיטת תל אביב, בית הספר לחינוך.

שיף, איי' (1999). **עברית בעולם החדש: הישגים ומחדלים, בעיות ואתגרים. הד האולפן החדש**, 78, עמ' 79–85.